

Bygholm og Vesløs Vejler.

Af N. Sodborg.

Forord.

Følgende lille skildring af Bygholm og Vesløs Vejler er, hvad Udtørringen angår, bygget på Optegnelser og Oplysninger, som Hr. ingeniør *W. Stevens*, Bygholms Vejle, velvilligst har tilstillet mig, hvorfor jeg bringer ham min bedste Tak. Desuden en Tak til de ældre Mænd her omkring, som har fortalt mig om Vejlerne før Udtørringen.

Den interessante Meddelelse om Limfjordskommissionens Rejse i 1741 samt enkelte andre Oplysninger må jeg takke Hr. sagfører *Svendsen*, København (forhen "Elmelund" ved Fjerritslev) for, idet han har været så venlig at lade mig lave nogle Optegnelser fra hans Arkivstudier.

Endelig er Skildringen bygget på Selvsyn, idet jeg gennem en Årrække har haft Lejlighed til at færdes på Vejlerne.

N. Sodborg.

FORMET som en Tunge skærer Halvøen Hannæs sig mod Syd ud fra den smalle Landstrimmel, som forbinder Vester Hanherred med Thy. På Landstrimmelens Nordside ud mod Havet hæver Bolbjerg sig som en trofast Vagt mod det grådige hav.

Halvøen sænker sig ned mod Syd, og dens sydlige Spids er ved Feggesund skilt fra Øen Mors.

På begge Sider af Hannæs ligger nu Bygholm og Vesløs Vejler, Bygholm mod Øst og Vesløs Vejle mod Vest; men før disse Vejlers Inddæmning var der lavvandede Vige, der strakte sig op fra Limfjorden og gjorde Hannæs' Beliggenhed meget isoleret fra det omliggende Land.

Disse lavvandede Fjordarme var rige på Fuglevildt og Fisk. Dette har sikkert også været Tilfældet op gennem Oldtidens forskellige Tidsrum; de mange Kæmpehøje og andre Oldtidsminder, som findes på Hannæs, bærer nemlig Vidne om, at Halvøen tidligere har været rigt befolket.

Den isolerede Beliggenhed var til stor Ulempe for Befolkningen på Hannæs. Ældre Folk kan fortælle, hvor vanskeligt det var at færdes over Vandet både mod Øst og Vest.

Mod Øst, over til Hanherred, var det mest besværligt, da der næsten var en Mil over til den anden Side. Mod Vest var det lettere, da der ikke var nær så langt.

Der kunde naturligvis køres nord om Vigene; der gik jo Landevejen fra Thisted til Ålborg, men for de sydlige, Sogne var dette temmelig ubehageligt, da det forlængede Rejsen med adskillige Mil.

Der fandtes den Gang hverken Læge eller Apotek på Hannæs; enten skulde man i den Anledning til Thisted eller til Kettrup i Hanherred, hvor der var både Apotek og Lægebolig. - Var det nødvendigt at få Læge hurtigst muligt, kørtes der

om ad Landevejen, og der blev da gerne sendt Vogne ud for at møde Lægen, så der kunde skiftes Heste.

Ellers kørtes eller vadedes der i Reglen over Lavvandet. Mest besværligt og vanskeligt var det, som allerede nævnt, når man skulde mod Øst, ad Hanherred til.

Der kørtes ud omtrent på det Sted, hvor nu Maskinhuset ved Bygholms Vejle ligger, dog lidt længere mod Nord.

Der stod en Stage med et Bræt eller Tønde på for at betegne Udkørselsstedet.

Der var så visse Forholdsregler at tage.

Der måtte ikke køres for langt til Venstre, thi der var et farligt Bløde, som kaldtes Glombak, hvor let både Heste og Vogn kunde køres fast, ja, helt under. Mod Syd var der også et lignende farligt Sted, hvor man helst også skulde holde sig fra.

Der kørtes så først mod Nordøst; men når man var kommen et godt Stykke ud, så skulde der drejes noget til Højre, så Retningen blev lidt Sydøst. Et Stykke ude var en Holm, hvorpå der også stod en Stage som Vejviser. Der kørtes i Land omtrent på samme Sted, hvor nu Hoveddæmningen ender. Også der stod en Stage med en Tønde. I øvrigt gjaldt også Gøttrup og Kettrup Kirketårne som Vejvisere.

Det var en besværlig Kørsel, men ulige vanskeligere var det dog, når man kom fra den modsatte Side, fra Hanherred. Da Retningen nemlig ikke var lige over, og der skulde gøres en Svingning midt ude i Vandet, var det ikke let at undgå de farlige Steder ved den vestre Bred.

Mange Gange kørtes der vild, og det hændte også, at der kørtes i Glombak, så både Heste og Vogn næsten skjultes af Vand. Så måtte der handles resolut, springes af Vognen, og Skaglerne skæres over, at ikke de urolige Heste skulde trække Vognen længere ned i Dyndet. Vadende eller på Hesteryg måtte man så se at nå Land for at skaffe Hjælp.

Det har været en uhyggelig Stilling og ikke uden for Livsfare at sidde på en Vogn, der næsten stod under Vand, og med Fare for at den skulde synke dybere og dybere ned i Blødet, og det har dog hændt, at Kvinder har måttet sidde i sådan Stilling, indtil Kusken bragte Hjælp fra Land.

Et lille Stykke syd for Varden, Vejlestagen, som den kaldtes, på Vestsiden af Bygholms Vejle, var en Markedsplads, hvor det såkaldte Øsløs Marked den Gang afholdtes, og på den Dag var der livlig Færdsel over Vandet, da mange Hanherredsfolk drog op til dette Marked.

Der kunde også køres over Vejlen længere mod Nord; både fra Nord spidsen af Tursbjerg i Øsløs

Sogn over til Holme, og fra Kærup Holme i Tømmerby Sogn over til Vust.

På Vestsiden af Hannæs var Overfærdselsforholdene over Vesløs Vejle over til Thy vel ikke slet så vanskelige, da Strækningen der var meget kortere.

Ud for Vesløs By stod også en Stage som Vejviser, der hvor nu Vejen går over Vejlen. Vejen gik også den Gang over Storeholm i Vesløs Vejle, og der kørtes i Land på Vestsiden på samme Sted som nu. Desuden var der langs med Kjørelinien rejst store Sten, så der kunde ikke så let køres vild. Også fra Arup til Østerild var Overkørsel mulig.

Før Vesterhavet brød gennem Aggertangen ind i Limfjorden, var Vandet i Vejlerne fersk eller brak; der fandtes flere Slags Ferskvandsfisk som Skaller, Aborrer, Gedder og Helt og flere Arter.

Særlig var der mange Helt, og ved Østerild fangedes der Helt i så store Mængder, at hele Omegnen forsynedes med fersk og røget Helt. Både Helt og næsten alle de øvrige Arter af Ferskvandsfisk, som fangedes i Limfjorden, skal have været langt større og bedre end fra de ferske Søer. At der har været stort Heltfiskeri i Østerild Fjord, fremgår af en Beretning fra omkring År 1800. Der var da 87 Familier i Østerild, hvoraf de fleste var fattige Husfolk, som til Dels levede af Heltfiskeri i Fjorden.

Efter Havets Gennembrud blev Vandet saltholdigt, og Ferskvandsfiskene forsvandt, hvorved for en Tid Fiskeriet meget forringedes, og mange af de Familier, der havde haft deres Udkomme af Fiskeri, faldt Fattigvæsenet til Byrde.

Ligeledes var der Overflødighed på Ål. Ved Højvande førtes tit mange Ål op i Småhullerne i Engene og Kærene langs Fjordkanten. Når Vandet så hurtig sank, kunde der undertiden gøres rig Fangst. En Mand har således fortalt mig, at han engang efter Højvande med Hænderne fangede 34 store Ål i et ganske lille Hul. Ål på 3 Pd. var ikke ualmindelige.

Der dreves Fiskeri med mange Slags Redskaber: Bundgarn, Pulsvåd, Ruser og Sandvåd o.s.v. Bundgarnsfiskeri var meget almindeligt, og Øsløs havde således engang 30 Bundgarn, Arup 15 og Tømmerby 32.

Yndet var også Ålefangst med Glib og ved Blus. Den sidste Fangstmåde blev dreven forskellig, enten ved Lygte på Bagstavnen af Båden eller på den Måde, at to eller tre vadede ud sammen; den ene bar et Knippe Halm eller Lyng, hvoraf han rev små Totter, som han stadig holdt Ild i og lyste ud over Vandet med, Kammeraterne ved hans Side måtte så se at opdage Ålene og fange dem med deres Ålejern.

Ude på de store Holme havde Folk deres Får. Ved pludselige og voldsomme Højvande kunde undertiden nogle gå tabt. Således ved Stormfloden i 1839, da der druknede mange Får på Storeholm i

Vesløs Vejle. Ved denne voldsomme Stormflod steg Vandet meget højt; i Arup blev man efter Oversvømmelsen nødt til at flytte 5 Gårde. Også Østerild led meget, og mange Huse og Gårde måtte flyttes. Oversvømmelsen gjorde stor Skade på Engene og de lavtliggende Marker. Vandet førte store Masser af Sand og Grus med, som blev liggende, og Grønsværet forrådnede, når det saltholdige Vand ikke hurtig nok kunde løbe tilbage igen.

Der indkom ved Indsamling og på anden Måde store Summer til de skadelidte, således at hver af disse skal have fået omtrent 70 pct. erstattet af det lidte Tab. Vester Hanherred fik således 3438 Rdl. 61 Sk., hvoraf Arup f.eks. fik 938 Rdl. 20 Sk. og Østerild 1237 Rdl. 91 Sk.

Store Skarer af Vildgæs og Svaner samledes på Vejlerne hvert Forår og Efterår; særlig Svanerne var der mange af, og deres melodiske, vemodige Sang kunde ved Vinterens Komme tone langt ind over Land.

Ved Sommertide kunde der være forunderlig smukt, når Vandet lå blankt som et Spejl, kun nu og da kruset af svage Ilinger, mens Sommerdagens Tågedis lå som et blødt, fint Tæppe over den blanke Vandflade.

* * *

Således lå Vejlerne hen til i 1866.

Dog var Tanken om Vejlernes Udtørring allerede opstået meget langt tilbage.

I Følge en kongelig Befaling af 12. Januar 1741 skulde der nemlig forfattes en udførlig Beretning over Fiskestaderne i Limfjorden. I den Anledning berejste en Limfjordskommission Limfjordskysten for at optage Beretning. Kommissionen bestod af fire Mænd, nemlig Chr. de Møinichen, Stiftsbefalingsmand, Peder Marsvin, Landsdommer i Jylland, Christian Solberg, Borgmester i Ålborg, og Niels Schelde, Regimentsskriver over Dronningborg Ryttergods.

Denne Kommission mødtes af hver By-, Herreds- eller Birkefoged, hvis Distrikt grænsede til Limfjorden, tilligemed visse udvalgte og edfæstede "gamle (dog ikke affældige Mænd), der var bosatte og bekendte vederhæftige, kyndige og i Fiskeriet vel erfarne Mænd", der skulde give Kommissionen sandfærdige Oplysninger om alt, hvorom de blev spurgt.

Den 27. Juli 1741 er Kommissionen nået til Øsløs. Det bemærkes i Kommissionsprotokollen, at de Øsløs Mænd har 9 a 10 Sandvåd, som drages her og der ud for Byens Grund, hvor de kan snige sig mellem Stenene.

Der var to Drætsteder på østre Side af Holmtange forbi en meget stor Sten, omtrent 3 Alen i Diameter. Denne Sten var i Følge Beretning Vinteren i Forvejen bleven vendt af Isen, så at den

Side, der tilforn vendte i Øster, vender nu i Vester. Endvidere nævnes Pøtt-Odde, hvor Bygholms Vejle begynder. Denne Odde var forleden År bleven forlænget, idet det forbigående Dyb af Sand og Grus i stærk Storm blev tilstoppet; dog gjorde det fra Vejlen udløbende Vand et nyt Løb kort Tid efter.

Fredag den 28. Juli begynder Kommissionen igen sin Forretning ved den for de rejsende opsatte Tønde østen for Bygholms Vejle.

Protokollen oplyser endvidere, at det højlovlige Kammer-Kollegium har ved Skrivelse af 20. Maj sidstleden indsendt til Kommissionens Behandling og allerunderdanigste Erklæring den til Hans kgl. Majestæt allerunderdanigste indgivne Memorial af 19. April, hvori en Person, ved Navn Christian Lihme, har givet Forslag om at inddige de to store Grunde, Byholm og Han Vejler, fra Limfjorden, for derpå at avle et Par Tusinde Læs Hø, som så skulde anvendes til Rytterhestes Forplejning m. m. Han begrundet, at så blev både Grunde og Vejle eftersete og optagne, også hvad Fiskeriet vedrører.

Kommissionen fandt i Vejlen Flader med Sandflugt, sandet Jord med Sivbuske; andre Steder fandtes Buske af Star og grovt Flæggræs og store Strækninger, hvor ganske korte Græsspirer var opløbne.

Det berettes også, at der for nogle År siden ved Sandets Opskylning mellem de to Vejler, Byholm og Han Vejle, skulde være bleven dannet en Grund eller Tilgroning, Krapgrund kaldet, så at der nu kan køres over fra Øsløs til Klim, i Stedet for at de to Vejler forhen var gået i hinanden.

Endvidere forklarede de mødte Tillidsmænd og andre Bønder fra Omegnen, at Isen ved stærke Sønden- eller Sydostvinde kunde drives op på Grundene og gennem Glombak og Seldals (Selbjerg) Fjord føres helt op i Vejlernes nordligste Ende, Lund Fjord.

Isen kom med stor Kraft, som ingen Ting kunde stå imod, og der blev endogså forevist Kommissionen nogle Steder, hvor Isen havde afskåret Grønsværet ved Bredden og ført dette længere ind på Land.

Endvidere blev der berettet for Kommissionen, at når Limfjorden ved Mikkelsdagstider satte Vandet ind over Grundene, og det så straks igen ved stærk Nordvestvind blev uddreven, kunde det hælde sig, at Helt og Aborre blev tilbage på Grundene og kunde tages med de bare Hænder.

Denne interessante gamle Beretning vidner om, at der under gunstige Vejrforhold kunde danne sig større Tilgroninger med Siv, Stargræs og Naturgræs.

Det blev dog ikke til noget med Christian Lihmes Forslag om Inddæmning, men det viser dog, at allerede den Gang har der været dem, der kunde se, at her mulig kunde indvindes Land.

Så gik Tiden. Omkring 1850 var der i Arup en Gårdmand, der hed Chr. Jørgensen. Han arbejdede meget ihærdigt for at få Arup og Vesløs Vejler udtørrede. Han vilde, at Beboerne selv skulde tage sig af Sagen og begynde med at anlægge en Dæmning fra Arup til Hokser. Han fandt dog kun ringe Genlyd for sin Ide og måtte opgive Planen. Chr. Jørgensen, der var af noget stridig Natur, var en kundskabsrig og dygtig Mand og på flere Områder en Foregangsmand for sin Tid.

Først i Året 1861 kom Tanken om Bygholms Vejles Udtørring frem igen og antog fastere Form, idet en dansk Mand, en Hr. Bjørn, fik Koncession på Inddæmning og Udtørring af Bygholms Vejle.

Han fik dog ikke Planen realiseret men afhændede Koncessionen til et københavnsk Ingeniørfirma, og i 1866 begyndte Arbejdet ved en Entreprenør og ledet af nævnte Firma.

Det varede dog ikke ret længe, før Foretagendet måtte standses på Grund af manglende Pengemidler, og så lå Arbejdet stille næsten et Par År.

I Mellemtiden afhændedes både Koncessionen og de påbegyndte Arbejder til en engelsk Jernbane-Entreprenør Mr. John Trewhella, og i Begyndelsen af 1868 begyndte denne Mand på ny Arbejdet med Inddæmningen af Bygholms Vejle. Vesløs Vejle var der ikke tænkt på den Gang, og det var først langt senere, at der blev taget fat der.

I de næste to År blev Hoveddæmningen opført.

Der blev ikke anvendt Dampkraft, men al Jorden trilledes på Hjulbør.

Arbejdet udførtes på følgende Måde: I Længderetning med Dæmningen, men med en god Snes Alens Afstand fra denne, dannedes i Vandet aflange Kasser, indtil 150 Fod lange og halvt så brede, af Brædder og med dobbelte Vægge. Mellemrummene mellem Væggene udfyldtes med Sand, og Brædderne holdtes oppe ved Pæle, som nedrammedes i Sandet både udvendig og indvendig langs Kassens Sider. Når Kassen var færdig, og den skulde jo være tæt for at holde Vandet ude, udpumpedes ved Håndkraft alt Vandet, der var i den. Derefter fyldtes Jorden i Kassen i Hjulbøre og kørtes på Planker hen til Dæmningen. Således arbejdedes der på Hoveddæmningens Opførelse fra begge Sider, både fra Øst og Vest.

Hoveddæmningens Længde er 9000 Alen. Også en selvvirkende Sluse af Tømmer blev bygget.

Ved Dæmningens vestre Ende anlagdes endvidere en Pumpestation med to Centrifugalpumper fra det berømte Firma J. & H. Gynne i London. Disse Pumper var beregnede til at udpumpe 4000 Tdr. Vand i Minutten.

De samme Maskiner benyttes endnu hvert Forår ved Udpumpningen af Bygholms Vejle.

Så snart Hoveddæmningen og Slusen var færdige, blev der taget fat på Udpumpningen af det indelukkede Saltvand.

For at hindre Vandet fra Oplandet i at løbe ind i det inddæmmede Areal og for at lede det ud i Limfjorden, blev der nu anlagt en Landkanal og en Landdæmning.

Denne Dæmning med Kanal havde en Længde af 20,000 Alen.

Arbejdet gik nu godt fremad, og i 1871 var man nået så langt, at Plantningen af Græs kunde tage sin Begyndelse. Der blev begyndt dermed i Vejle's allernordligste Del, som kaldes Lund Fjord. De spæde Planter blev overrislede med fersk Vand, da det havde vist sig, at de ellers ikke kunde gro på Grund af Jordbundens Saltholdighed.

Allerede i Året 1873 så det ud til, at det skulde lykkes, og Græsset stod da rigtig godt, men så kom Stormfloden og ødelagde i et øjeblik alt det Arbejde, som med så store Omkostninger og Anstrengelser var bleven så godt begyndt.

Det var den 4de Januar 1874 Kl. 8 om Morgenen, at Hoveddæmningen blev gennembrudt.

Der havde i flere Dage raset en meget stærk Storm fra Nordvest, og Vandet inde i Vejlen var bleven presset ud imod Hoveddæmningen, så dennes indvendige Skråning blev meget medtaget. Dertil kom, at der ikke kunde pumpes, fordi et Kulskib, som ventedes fra England, ikke kom til den fastsatte Tid. Den 3die Januar var Vinden gået om til Vest, og Vandet i Limfjorden steg nu til 4½ Fod over daglig Vandstand. Den 4de om Morgenen var det Orkan fra S. V. til S., og Bølgerne begyndte nu at lave Huller i Dæmningens udvendige Skråning, som kun var beskyttet ved en Beklædning af Græstørv.

Vandet steg med rivende Fart og gik til sidst helt op over Kronen af Dæmningen. I Løbet af ganske kort Tid blev to store Stykker af Dæmningen på henholdsvis 400 og 600 Fods Længde skyllet bort, og Fjordvandet trængte med uimodståelig Kraft ind over Vejlen. Andre Steder i Dæmningen lavede Bølgerne Huller på indtil 19 Fods Dybde.

Landdæmninger, Kanaler, Hegn o.s.v. skyllede bort, og i Løbet af få Timer blev det kostbare Arbejde aldeles ødelagt.

Grunden til dette sørgelige Resultat må sikkert søges deri, at Hoveddæmningen i det hele var alt for svag. Dels var den langt fra høj nok, Kronen var kun 4½ Fod over daglig Vandstand, og dels var dens udvendige Side langt fra stærk nok, idet Skråningen kun var beklædt med Græstørv, som på Grund af Saltvandets skadelige Indflydelse ikke kunde gro rigtig sammen.

I denne bedrøvelige Tilstand henlå Vejlen til i Året 1876, da Englænderne, Brødrene Mr. Livingstone Learmouth overtog Koncessionen og Ejendomsretten over Bygholms Vejle, og de tog nu fat på at oprette og fortsætte det afbrudte Foretagende.

Først skulde Hoveddæmningen ombygges, og Arbejdet derpå begyndte i April 1876. Arbejdets Udførelse blev betroet dels til en hollandsk Ingeniør, som havde været beskæftiget ved Amsterdam-Kanalen, og dels til Hr. Ingeniør W. Stevens fra London. Den hollandske Ingeniør blev her kun et Års Tid, medens Hr. Stevens siden har ledet alle Arbejder på begge Vejlerne.

Der blev arbejdet på Hoveddæmningen med stor Kraft, og der blev nu benyttet Dampkraft, to Lokomotiver. Al Jorden til Dæmningen toges på Vestsiden tæt ved Maskinhuset, hvor Dæmningen begynder. I Løbet af 1876 blev Dæmningen færdig. Den havde en Kronehøjde af 7½-8½ Fod over daglig Vandstand, og desuden var den ydre Skråning solidt forsynet med Granitglacis op til en Højde af 3½ Fod over daglig Vandstand.

Denne Dæmning var således både meget højere og i det hele af langt solidere Beskaffenhed end den første Dæmning, så den kunde nok stå for en ordentlig Tørn. Kort efter Hoveddæmningens Fuldendelse blev der bygget to store Betonsluser i Stedet for den gamle Træsluse.

Der blev nu begyndt med Udpumpning af Saltvandet; men i Stedet for som første Gang at udpumpe hele Arealet der udgør ca. 6000 Tdr. Land, blev den sydligste Tredjedel afsondret fra Arealet nord for ved at opføre en Tværdæmning. Først blev den østre Landdæmning istandsat fra Hoveddæmningen i en Strækning af 5000 Al. til Selbjerg Vejle. Derfra førtes så igen den omtalte Tværdæmning tværs over Arealet til Vestsiden; denne Tværdæmning kaldes Krab Dæmning.

På denne Måde blev den nordligste Del omdannet til en Ferskvandssø, hvor Oplandets Regnvand frit havde Adgang, og gennem Landkanalen og Sluserne havde dette Areal Afløb til Limfjorden.

Derimod blev den sydligste Del straks tørlagt og besæt med Græsfrø. Dette mislykkedes aldeles på Grund af Jordens store Saltmængde, hvorimod

Plantning med Fiorin-Græs gav bedre Resultat, især når der anvendtes rigelig Overrisling.

Det varede dog mange År, før denne Del af Udtørringen blev sådan, at Græsset kunde trives. Alle mulige Midler blev anvendt uden mindste Hensyn til, hvad det kostede. Store Dele af Arealet blev grøftet og overrislet, og der blev anstillet Prøve med mange forskellige Græsarter.

På de Steder, hvor der fandtes Klæg og Mudder under Sandet, blev der prøvet med Pløjning, og store Damppløve var i Virksomhed ved dette Arbejde. Ligeledes blev der pumpet så stærkt som muligt for at give Regnvandet Fald ind over Arealet. Men det viste sig dog, at alle disse kostbare Forsøg på at fremme Græsvæksten var forgæves.

Pumpningen blev derfor formindsket, og hele Arealet overladt til Naturens egen Indvirkning.

Derimod blev den østre Landdæmning og Kanal fortsat nord på til Han-Vejle, og en Tværdæmning, Han-Vejle Dæmning kaldet, ført over til Kærup Holme i Tømmerby Sogn.

Hele det inddæmmede Areal blev således delt i tre Dele: Det nordligste eller Lund Fjord, det midterste eller Selbjerg Vejle og det sydligste, som almindelig benævnes Bygholms Vejle med Glombak. (Se Kortet!)

Da Han-Vejle Dæmningen var bleven anlagt blev Selbjerg Vejle, et Areal på ca. 2500 Tdr. Land, inddæmnet og indtaget i Pumpearealet. Mange Hundrede Tønder Land blev også her beplantet med Græs, men her blev Resultatet meget heldigere end på det sydligere Areal, og Græsset havde meget lettere ved at fæste Rod. Grunden hertil må sikkert søges i, at Bunden i flere År havde været under det ferske Vands Indflydelse.

Da Bunden her er mere fugtig, har dette i de senere År bidraget meget til Naturgræssernes Fremkomst og Vækst. Det viser sig, at mange af disse Græsarter, såsom Fioringræs (*Agrostis alba*), Sødgræs (*Glyceria distans*) og en mindre Sivart (*Juncus Gerardi*) er værdifulde til Græsning for Heste, Får og Kreaturer og også til Høslet.

Skønt der således var sket meget store Fremskridt, var det dog i Slutningen af Firserne nær ved, at hele det store Foretagende var kommen til at dele Skæbne med så mange andre Udtørringer. Ejerne havde nemlig bestemt sig til at opgive Pumpningen, da Resultaterne langtfra svarede til de store Bekostninger, som Udtørringen fremdeles fordrede.

Var dette bleven gennemført, vilde sikkert Hoveddæmningens indvendige Skråninger ved nordlige Storme hurtig være bleven ødelagt, og Dæmningen lidt samme Skæbne som sin Forgænger.

Da Lodsejerne erfarede denne Bestemmelse, blev der ikke så lidt Uro. Det vilde nemlig volde stor Skade, om Hoveddæmningen blev

gennembrudt, då så de lavtliggende Jorder og Enge langs Vejlerne, i alt et Areal af ca. 10,000 Tdr. Land, igen vilde blive oversvømmet af Saltvand.

I Efteråret 1889 forhandlede der mellem Beboerne og Vejleeejerne. Resultatet af denne Forhandling blev, at Vejleeejerne tilbød at sælge begge Vejlerne, både Bygholm og Vesløs Vejler, for et Beløb af 200,000 Kr.

Beboerne tog mod Tilbudet på følgende Vilkår: De skulde straks udbetale Vejleeejerne 10,000 Kr. til Dækning af Pumpeudgifterne for den kommende Vinter, og Resten af Beløbet, 190,000 Kr., skulde betales inden 1ste April 1900.

Det var Beboernes Mening at rejse et Statslån for på den Måde selv at blive Ejere af Vejlerne. Dette mislykkedes imidlertid, og Handelen gik ikke igennem.

Ministeriet havde derimod bestemt at ville yde Beboerne Hjælp til Forstærkning af Hoveddæmningens indvendige Skråning og til to nye, selvvirkende Sluser, hvorigennem en Del af den indvendige Vandstand uden Pumpning kunde få Afløb til Limfjorden.

Der blev så sluttet Overenskomst mellem Ministeriet og Vejleeejerne, og de påtænkte Arbejder blev udført i 1901.

Siden den Tid har Vejleeejerne fortsat Pumpningen; - Overskudet bliver hvert År brugt til Fortsættelse af Udtørringen.

Der blev således i Fjor begyndt på en ny Dæmning og Kanal, der vil dele Bygholms Vejle i to Dele, en østlig og vestlig. Dæmningen og Kanalen bliver 15,000 Alen lang. Kanalen vil føre Regnvandet til den store selvvirkende Sluse i Hoveddæmningen ud i Limfjorden. Da den østlige Del af Bygholms Vejle er det højstliggende, menes der, at dette Areal uden Pumpning helt kan tørlægges. Derimod skal det vestlige Areal, som er ca. 1600 Tdr. Land stort, tørlægges ved Pumpning.

Denne Dæmning og Kanal vil blive fuldendt i År.

Ved den voldsomme Storm i Julen 1902 blæste Skorstenen ved Maskinhuset ned; den er dog senere bleven opført igen.

* * *

Som allerede nævnt var Vesløs Vejle fra først af ikke med under Arbejdet. Først da Hoveddæmningen ved Bygholm Vejle var færdig i 1876, søgte de ny Ejere, Brødrene Levingstone Learmouth, om Koncession på Vesløs Vejle, og i 1880 fik de Koncessionen bevilget.

I 1881-82 blev Hoveddæmningen, der går fra Arup over Hokserrøn til Hokser og er 5600 Alen lang, opført og forsynet med en stor selvvirkende Betonsluse.

Belært af Vanskelighederne ved Bygholms Vejle, blev der nu anvendt en noget anden

Fremgangsmåde, som både førte til hurtigere Resultat og var langt billigere.

Efter at Hoveddæmningen var opført, henlå nemlig det inddæmmede Areal, der i alt udgør ca. 4500 Tdr. Land, urørt i nogen Tid. Derved blev Jordbunden både bedre udfersket og bedre skikket til Græsvækst.

Derefter blev den nordligste Del af Arealet, kaldet Tømmerby Fjord, omgivet med en Landkanal og Landdæmning, og en Pumpemaskine blev opstillet på østsiden af Inddæmningen. Ved Vestsiden opførtes store Stalde, som til Dels står endnu.

Da Arealet, der er 1400 Tdr. Land stort, omtrent var tørlagt, blev det beplantet med Fioringræs. Det voksede så hurtigt til, at efter 10 Års Forløb blev meget af Græsningen lejet ud til Høslet til en Pris af 40-50 Kr. pr. Td. Land. Men så kom der en meget hård Vinter, og Græsset lå under et tykt Snelag i 2-3 Måneder. Da Sneen endelig svandt, var meget af Græsset råddent, og det varede flere År, inden det atter kunde trives.

Imidlertid blev Inddæmningen fortsat og en Landdæmning og Kanal ført langs Vestsiden af Vesløs Vejle til Vejleodde ved Østerild Fjord, og derfra igen en Tværdæmning over til Arup. Endvidere førtes en Dæmning fra Østerild Å til Vejleodde, hvorfra den kom til at gå parallel med Tværdæmningen over til østsiden, således at den vestre Landkanal fortsættes mellem de to Dæmninger. Den sidste Dæmning og Kanalen førtes videre mod Syd til Slusen i Hoveddæmningen.

Samtidig blev der opført en Pumpestation til at tage Vandet fra Vesløs Vejle, medens Østerild Fjord fik Afløb til Pumperne gennem en Dykkersluse.

Vesløs Vejle er således også som den østre Vejle delt i tre Afsnit: Tømmerby Fjord, Vesløs Vejle og Østerild Fjord. (Se Kortet!)

Vesløs Vejle og Østerild Fjord har dog betalt sig så dårligt, at der i flere År ingen Pumpning har fundet Sted. Derimod pumpes der stadig hvert Forår på Tømmerby Fjord, og for et Par År siden

Ingeniør W. Stevens

blev Maskinerne der meget forbedrede, hvorved der opnåedes en stor Besparelse af Kul.

Det er et stort og betydningsfuldt Arbejde, der er udført ved Udtørringen af Bygholms og Vesløs Vejler, et Arbejde, der har kostet store Anstrengelser og store Summer af Penge, Summer, der løber op til mange Millioner.

Det har været et Held for disse Foretagender, at de har været ledet af en rig Familie, der har kunnet bære de store Pengetab, som Arbejdet har ført med sig.

Store Summer har været anvendt til kostbare Forsøg uden Hensyn til, hvad det kostede. Mange af disse Forsøg mislykkedes på Grund af uheldige Forhold, og dog er Arbejdet bleven fortsat, og man må beundre og påskønne den Udholdenhed og Energi, som Vejleeejerne har udvist ved at fortsætte et Foretagende, der har lønnet sig så dårligt.

Det Konsortium, som i 1876 købte Vejlerne af Mr. Trewhella, bestod af de tre Brødre Levingstone Learmouth, et Navn, der skal have en god Klang i England, særlig for Godgørenhed på mange Områder.

Den ældste af disse tre Brødre var Mr. Thomas Learmouth, som boede i det sydlige Skotland. Han var en intim Ven af General Booth, Frelsens Hærs bekendte Høvding, og han skal have ydet Frelsens Hær ret betydelig Understøttelse.

De tre Brødre er nu døde, og Vejlerne ejes af deres Arvinger og af Mr. Andrew Levingstone Learmouths Enke, som for et Par År siden blev gift med en Lord Portman.

Ejernes ledende Ingeniør, Hr. W. Stevens, Bygholms Vejle, hvis Billede vi her bringer, har nu i en lang Årrække været knyttet til Vejlerne, og han har med Energi og Dygtighed ledet Arbejdet på disse.

Hr. Stevens er født 1842 i London, hvor hans Fader var Ingeniør. Efter at have taget Ingeniøreksamen rejste han, 21 År gammel, til Spanien, hvor han blev beskæftiget ved Anlægget af Jernbanen Malaga-Cordoba-Madrid. Da Arbejdet var færdigt der, blev han af den engelske Jernbane-Entreprenør Mr. Trewhella antaget til at rejse til Catania på Sicilien for at blive beskæftiget ved en Jernbane, som han der havde i Entreprise.

Hr. Stevens kom dog ikke til Catania, da Mr. Trewhella imidlertid købte Koncessionen over Udtørringen af Bygholms Vejle, og han kom så hertil som Mr. Trewhellas Repræsentant, indtil den første Dæmning var anlagt.

Det var dog først, efter at D'hr. Learmouth overtog Koncessionen, at Hr. Stevens blev ledende Ingeniør, og han har siden beholdt denne Stilling over begge Vejler.

Han har således ledet alle Arbejder fra Begyndelsen af ved Inddæmningen af Vesløs Vejle, som blev udført efter hans Plan.

Fra Bygholms Vejle

En Søn af Hr. Stevens, Hr. D'Arzy Stevens, er Inspektør over Vesløs Vejle, og i 1907 blev der ved Staldene på Tømmerby Fjord opført en Inspektørbolig.

Kommer man ad Vejlevejen fra Øsløs, vil man straks få øje på den høje Maskinskorsten og Møllen ved Bygholms Vejle. Ved Foden af Maskinhuset ligger den smukke Ingeniørbolig, lunt gemt bag Dæmningen og omgivet af Kanaler. Langs Vejen ligger en lille Koloni af Huse, Boliger for Arbejdere, Smedje, Maskinhus o.s.v. Her bor Folk, der på en eller anden Måde har med Vejlerne at gøre; enkelte af dem har endogså været knyttet til Arbejdet der fra første Begyndelse af.

Der er et hyggeligt, noget fremmedartet Præg over den lille Koloni.

Udenfor høres Suset af Limfjordens Bølger, mens mangeartede Fugleskrig toner inde fra Vejlen.

* * *

Vejlerne har på mange Måder været og er fremdeles af stor Betydning for Omegnens Befolkning. Ikke alene derved, at for Arbejdsmanden var her let Adgang til Arbejde, men også på mange andre Områder.

Ved Arbejdets Begyndelse strømmede store Skarer af Arbejdere hertil fra andre Egne af Landet; de fleste af dem fik Indkvartering omkring i Byerne langs Vejlerne, tidt var der 3-400 Arbejdere i Virksomhed. Alle disse Arbejdere var danske, kun lige i Begyndelsen var der nogle få udenlandske. Mange havde således en lille Indtægt af at tage Vejlearbejdere i Kost og Logis.

Også Egnens Folk kunde let skaffe sig god Fortjeneste på Vejlerne, enten ved eget Arbejde eller ved deres Heste.

Da Græsplantningen fandt Sted, kunde selv Børn tages i Brug, og der er mange, der som Børn har tjent deres Dagløn lige så godt som de voksne ved Græsplantning på Vejlerne.

Græsplantningen udførtes på følgende Måde:

De, der skulde udføre dette Arbejde, måtte selv skaffe Planterne til Veje.

Man plukkede disse i Vandet på Vejlerne, hvor der var lidt Græsvækst, eller i Enge, hvor der var blød Bund, da Planterne jo skulde tages op med Rod. De lagdes så i en Sæk og førtes hen til Arbejdspladsen. Her lavede en Maskine, trukket ved Håndkraft, regelmæssige Riller og Huller i den bløde Sandbund; deri sattes den lille Plante og klemtes lidt fast med Hånd eller Fod. Bagefter blev Arealet overrislet med ferskt Vand fra Landkanalerne.

Det kunde jo nok tage lidt hårdt på Ryggen en hel Dag igennem at gå bøjjet over dette Arbejde.

Mangen en Husmand, der ellers kun kunde holde en eller to Køer på sin Ejendom, har, ved at

han har haft så let Adgang til Græsning og Høslet kunnet holde det dobbelte Antal.

Hundreder af Kreaturer, Heste og Får sendes hvert År i Græsning på Vejlerne, og mange Hundreder Tdr. Land udlejes til Høslet.

I Vejlerne fanges mange Gedder, Ål, Aborrer og Skaller, og Fiskeriet udlejes hvert År.

Desuden er der udmærket Ande- og Bekkasinjagt.

* * *

Mærkelig og ejendommelig er den Natur, der findes derude på den flade vide Vejle.

Følg med derud en Forårsdag, så er der skønnest.

Der er et Fugleliv så broget og mangeartet som få Steder i vort Land.

I hvert lille Vandhul er der Liv og Røre. Mange forskellige Arter Ænder i brogede og skønne Forårsdragter ligger i Gravene langs Dæmningerne, og Terner og Måger bygger deres Reder på lave Grøftkanter, Rede ved Rede; de fylder Luften med deres hæse Skrig, mens den arrige Blåterne stadig slår ned over os, så tæt, at vi mærker Suset af dens Vinger.

Også den smukke ejendommelige Klyde (*Recurvirostra avocetta*) har en lille Koloni her; dens skarpe, skingre "Blit, blit" skærer gennem alle andre Lyde.

Tidt kommer sjældnere Fuglearter hertil. Således har den smukke hvide Skehejre (*Platalea leucoderodia*), der lever i Holland og det sydlige Europa, engang for flere År tilbage gæstet Bygholm Vejle. Også andre sjældne Arter af Vade- og Svømmefugle træffes nu og da.

Store Skarer af Vildgæs, Sædgæs og Grågæs flokkes hvor der er god Græsning med nogenlunde blød Bund. De strækker de lange Halse i Vejret for at spejle; thi de er vagtsomme og forsigtige. I øvrigt gør de en Del Skade, da de fuldstændig opriver Græsset med Rode, så der bliver bare og nøgne Pletter, hvor Græsset ikke har let ved at komme igen.

Ude over Vandfladen ses nogle enkelte Svaner, Efternølere, som endnu ikke har turdet vove sig til den lange Rejse mod det høje Nord; deres hvide Kroppe skinner i Sollyset som Sne. Ryler og Klirer fare forbi os, så det piber i Luften, gør et Kast op over Dæmningen og er borte.

Båden glider ud over det blanke Vand.

Hist og her står endnu en Del Rør, hvidgule og falmede. De knækkes med raslende og skurrende Lyd, når Båden glider hen imellem dem.

Deres Tid er forbi.

Men nede under Vandfladen øjnes den ny Slægt, der skyder sig op; mod Lyset som spydførmede, lysegrønne Blade, som en lansebevæbnet Hær, der med uimodståelig Magt bryder frem med en ny Tid i Følge.

De vokser hurtigt, nogle er allerede nået op over Vandfladen; de bøjer sig lette og smidige for Båden, der glider hen over dem, retter sig straks igen med Ungdommens Kraft og Smidighed.

Liv er der alle Vegne.

Og underlige Lyde. - Lyde, der blandes med Frøernes Kvækken og Myggenes Summen. Det er som den gennem Naturen strømmende og foryngende Livskraft har klædt (inkarneret) sig i Toner, som Øret kan fange.

Så kommer Sommeren med Liv og Travlhed.

Vel er Fugleskrigene nu til Dels forstummede, men dog er der Liv og Røre derude. Slåmaskinens Klapren og Klang af Leer høres hver Dag i Høbjergningstiden. Høstak ved Høstak rejser sig i Hundredvis under flittige og travle Menneskers Hænder.

Når Aftenen kommer, kan Dampen fra Mosekonens Bryg lægge sin hvide Ånde hen over den vide Flade.

De høje Rørtoppe rager op over Tågen og fortøner sig som små Øer i et stort, blikstille Vand.

Da kan der være så forunderligt stille og fredeligt derude, en Stilhed, der griber og fængsler vort Sind.

Efteråret med Storme og Regnskyl giver Vejlerne et helt andet Udseende. Vandet kan da stige helt op til Foden af Dæmningerne.

I Stormvejr piskes Vandet til Skum, der lægger sig som en hvid Brømme ved Dæmningens Fod, medens små hvide Skumklatter lette som Fjer kastes helt op over Dæmningens Krone, gribes af Vinden og føres langt bort over på den anden Side.

Trækfuglene er nu vendt tilbage. Ænder, Vildgæs og Svaner trækker hen over Dæmningerne. De små, vævre Krikænder kommer med Fart så det hviner i Luften; mere sindig og rolig kommer den tunge, vakre Gråand.

Men Vinteren kommer og jager Fuglene bort og lægger sit Isdække hen over Vejlen, og der bliver igen mere stille derude.

Men langs Dæmninger og Kanaler kan vi følge Rævens og Odderens Spor i den hvide Sne.

Også herude har hver Årstid sin Ynde og sin Ejendommelighed.

* * *

Vejlernes Tilblivelse er et lille Stykke interessant Historie, for god til at glemmes; og det må håbes, at de, efter den Betydning de har haft og fremdeles har, må blive bevarede for de kommende Slægter.